

Про перебування на Поділлю Свитригайла маємо ще такі відомости. Він володів, крім Поділля, деякими землями на Покутті, на границі з Молдавією, і в 1400 р. йому прийшлося захищати свої землі від молдавського воєводи Романа^{XCIV}, який робив набіги на Подільську країну. Свитригайло захватив Романа в полон й тим забезпечив свої володіння з Півдня⁸¹.

Свитригайло був католиком, і ми бачимо, що він упосаджує в Кам'янці францісканів та домініканців. Але цей князь був дуже прихильний до литовсько-руських інтересів і ненавидів унію Литви з Польщею. Дуже честолюбивий і непосидючий, він не погодився з ролею Подільського князя й задумав добиватися великокнязівського престоло, для чого в 1402 р., залишивши в подільських містах свої гарнізони, відбув в землю Пруського ордену шукати там помочи в своїх задуманих, домаганнях великокнязівського стола й уложив умову з пруськими рицарями.

Великий князь Литовський Витовт і Польський король Ягайло дуже забезпокоїлися ворожими намірами Свитригайла.

[3.4.] Поділля переходить до Ягайла, 1402 р.

Ягайло вирішив відняти Поділля від Свидригайла, й вимагав від подільських старост, наставлених Свитригайлом, аби вони передали йому, Ягайлові, замки, але ці старости, як оповідає Длугош, відмовились виконати цей призив Ягайла, – одмовились не тільки Русини, але й Поляки.

Але потім, ці старости, і взагалі прихильники Свитригайла побачили, що шанси його занадто слабкі, й вислали до Ягайла депутацію з заявою своєї покори.

⁸¹ Gołębiowski, Dzieje Polski, I, 86 и пр. 151; Молчановський, 258.

23 червня 1402 р. Подільський староста, поставлений Свитригайлом, Грицько Кердеєвич дав зобов'язання королеві Ягайлові передати Кам'янець та інші подільські замки Ягайловому відпоручникові Дереславові Конопці⁸².

Після цього Ягайло прибув на Поділля; в серпні 1402 р. він був у Кам'янці, а потім в Червоногороді, де видав кілька привілеїв для Поділля⁸³.

Історик Длугош розказує, про прибуття Ягайла до Кам'янця так: “Мешканці Кам'янця охоче відчинили браму міста, але замок не здавався і прийшлося приступити до його бомбардування. Тоді начальник замка здав фортецю”.

Перед здачею замка Ягайлові, останній зобов'язався не віддавати подільських замків і Подільської землі ні якомусь князеві, а володіти ним самому через польських шляхтичів. Як це було так, як оповідає Длугош, то вище зазначена історія з заняттям Кам'янця не більше, як комедія, яку розіграли Поляки и начальник Кам'янця, певне Грицько Кердеєвич, який раніше, може потай від Кам'янецької суспільности, обов'язався передати подільські замки Ягайловому відпоручникові.

Як би там не було, але Поділля з Кам'янцем знов перейшло до Ягайла. А як Спитко не вернувся, як надіялися, то вдові його була виплачена певна сума грошей⁸⁴, і Поділля перейшло в безпосередню управу Королівських старостів, може не ціле, а принаймні Західне, як подає Грушевський.

⁸² Codex epistol(iaris) saeculi XV, n. II, ч. 26, (по Груш(евському) IV-й, 177), Gołębiowski, Dz(ieje) Pol(ski), I, 89, nr. 168 (по Молч(ановському), 262).

⁸³ По Груш(евському), IV-й, 177; Voigt Codex dipl. Prussiae, V r., 124–125; Codex Vitoldi, r. 249; D ugosz, III, с. 354–355.

⁸⁴ 9/V 1403 р. вдова Спитка видала росписку в одержанню 3000 кіп від Рафала, старости Подільського (Starodawne pomniki prawa polskiego, t. II; по Груш(евському), IV-й, 178).

Поділля було під владою Ягайла коло 9 літ, до 1411 року.

Це був час значного наступу полонізма на Поділля. В Кам'янці були польські старости; таким першим старостою був Петр Шафранец, одержавши від короля великі маєтності на Поділля. Потім були тут старостами: Петр Карначан, Андрей Тенчинський, Петр Володкович Харбінський, Альберт з Вшерадова.

Правда польські урядовці стояли тут не твердою ногою, влада їх була більш номінальною, яка тільки нагадувала подоянам, що вони мають верховного володаря польського короля. Часті зміни польських старост показують, що становище їх в Кам'янці і взагалі на Поділля було хистке. Фактична влада Польщі простиралась на невелику просторінь, котра тянула до Кам'янця. Це видно з тих земельних надань, які посипались польській шляхті з боку польської корони⁸⁵.

В ту добу першої гуртової польської колонізації Поділля (1402–1411 рр.) відомі такі королівські надання (розказуємо в хронологічному порядку):

1402 р. 6 серпня, Ягайло в Кам'янці підтверджує Кам'янецькому кляштору конвентові францисканців володіння часткою землі, внизу, коло р. Смотричу, якою землею франціскани володіли здавна, и на яку одержали привілей раніше від кн(язя) Свидригайла⁸⁶.

Того же року 1402, 9 серпня в Червоногороді Ягайло дає на вічні часи Люблінському горожанинові Георгію войтов-

⁸⁵ Молчановський, 263-266; Dr. Antoni J, Zam(eczki) Pod(olskie), I, 69.

⁸⁶ Регістрація цього привілею "Akta gr(odzkie) i Ziem(skie), X, ст.3, № 34". Самий текст цілком не видно, а тільки скорочений, відомо з судов(вої) справи кінця XVIII ст. Скорочений текст такий (випис(ати)). Переклад цього тексту див.: Симашкевич "Римо-католи(ческая) иерархия, прив. № 3; Его же Под(ольский) арх(иерейский) дом, 7.

ство в м. Кам'янці, з правом одержувати третю частину судових штрафів, а також село Кормільче^{XCv}, в Кам'янецькій окрузі (над р(і)ч(кою) Жванчик^{XCvI}, в 22 км від Кам'янця), зо всіма податками, при чому Георгій має служити з одною сулицею, чи копійщиком (*cum una hasta*). Надання це він не може кому продати, передати чи виміняти без спеціального корол(івського) дозволу⁸⁷.

Хоч Кормільче було дано кам'янецькому війту Георгію на вічні часи, але через 8 літ Ягайло дав це село разом з сусіднім селом Ходиківцями (тепер Лянцкорунь)^{XCvII} Грицьку Кердеєвичу⁸⁸, що був Подільським старостою поставленим Свидригайлом, а потім став прибічником Ягайловим. Село Кормільче в давні часи було зв'язано з містом Кам'янцем: в 1525 р. король^{XCvIII} дав село Кормільче місту Кам'янцю і до того часу, це був міський маєток і кормілецькі селяне робили панщину місту, але ця панщина, при відсутності справжніх панів, була тяжкою і в 1809 р. в [...] скарг селян вони були звільнені від панщини і переведені на чинш, а в 1865 р. Кормільче було викуплено владою у міста (за 20 000 р.) і земля вся роздана була селянам⁸⁹. Тепер в Кормільчі (Лянцкорунського р(айону) до 1600 насел(ення) з 413 господарствами.

1403 р. 14 жовтня в Медиці дано Ягайлом Петру Качореку село Устя при вливі р(і)ч(ки) Смотрича до Дністра, з такими умовами, що по причині недостачі людей на Поділлю Качорек має жити персонально на Поділлю. Являтися у походи з одним копійщиком и двома стрільцями (*cum una lancea et duobus Sagittariis*), а в разі небезпеки країни виступати зо

⁸⁷ I(bi)d(em), ст.16.

⁸⁸ I(bi)d(em), ст.16.

⁸⁹ Е. Сіцинській, Каменецкій уездъ, К(аменец)-П(одоольский), 1895, ст. 354–356.

всіма своїми людьми, и що всі його люди мають платити всі ті подати, які давали при попередніх володарях – Подільських князях⁹⁰.

1403 р. 16 жовтня – Ягайло [надає] Івану Пудлу села Ольховець^{XCIX} і Михайлівці в Кам'янецькій окрузі, з такими умовами, як і надання Качореку Устя, при чому у походи Пудло повинен являтися з двома копіями и чотирма стрільцями. Це надання Пудлу підтверджено кор(олем) Жигмонтом III шлях(тичу) Яну Корнацькому 22/II. 1603 [р]⁹¹. Тепер містечко Вільховець Новоушицького району, в 16 км. від райцентру, в 7 км. від Калюса^C над Дністром, має до 3000 нас(елення), на Кам'яничині Михайлівці^{CI} при верхів'ях р. Жван^{CII}, Карату^{CIII} Ялтушківського р(айону) на Могилівщині; хоч тепер ці два поселення рахуються в різних округах, але вони одно від другого віддалені на 22 км.

1404 р. 3 березня, в Кракові Ягайло дав Краківському підстолю, що був першим польським Подільським старостою, Петру Шафранцу Сатанів^{CIV} з селами, що до нього відносилися, а саме: Яблонов, Стрийова, Постоловці й Барчовка. А також Зінківці (тепер Зіньків^{CV}) з селами, що до нього відносилися, а саме: Гринячка, Барсукив, Мезяків, Скваржинці, Нижній Мукарів и Богатого Януша дворище в Смотрицькій окрузі, а також село Чес в Лятичівській окрузі – зо всіма прибутками й вжитками, на таких умовах: власник сам або рівний йому заступник має жити в наданих

⁹⁰ Grabowski i Przezdziecki, Zródła do dziejów polskich, Wilno 1843, I, 153–154.

⁹¹ М. Грушевський, Матеріали (до історії суспільно – політичних й економічних відносин Західної України), I, ст. 14–25, № XIII. Тут видана грамота Ягайла по виписі з Корон(ної) Варш(авської) метрики, кн. 138, № 26.

місцевостях, повинен ставити, коли треба буде, 6 сулиць чи копійщиків і 12 стрільців (cum sex lanceis et duodecim Salistgariis), а коли треба боронити край, являтися самому з усіма підданими своїми людьми, піддані його мають виконувати всі служби і давати такі податки, які давали за давніх володарів Поділля⁹².

Це надання Ягайла першому польському Подільському старості займало великі простори и землі – дві волости: Сатанівську и Зінківську, де були в XV – XVIII ст. значні замки. Ці маєтки викупив у Шафранця за 1000 кіп широких (пражських) грошей Витовт (може в цілях вирвати ті землі з рук польських).

По смерті Витовта Ягайло 1431 р. 8 серпня знов передав до польських рук ті маєтки – дав їх Петру Одровонжу, за його заслуги у війні проти Свидригайла⁹³.

Це надання було підтверджено потім кор(олем) Владиславом III в 1436 р. и 1440 р. особливою грамотою⁹⁴.

Комплект цих міст і сел, повторюються в цих королевських грамотах з деякими відмінами і в самому складі сел, і в їх назвах. Скажемо, що то за поселення.

До Сатанова (місто над Збручем, в 60 км. від Кам'янця на Північ) причислено Яблонів, Стрийова, Постоловці и Барчовка.

Два останні села з зміненою трохи назвою містяться недалеко коло Сатанова на Радян(ському) Поділлю: Постоловці – це с. Постолівка над Збручем^{CVI}, вище Сатанова на 15 км., коло м. Тарноруди; Барчовка – це с. Борщівка^{CVII} на

⁹² Ар(хів) Ю(го)-З(ападної) Р(оссії), VIII, II, ст. 327(тут поміщена грамота Ягайла); Грушевський, Історія, V-й, 80.

⁹³ Ар(хів) Ю(го)-З(ападної) Р(оссії), VIII, II, ст. 329 (грамота 1431 р.).

⁹⁴ I(bi)d(em), 331 (грамота 1436 р.) и М. Грушевський, Матеріали (до історії суспільно-політичних й економічних відносин Західної України), I, ст. 36, (грамота 1440 р.).

Південний Схід від Сатанова на 12 км Яблонів^{CVIII} тепер в Галичині, в Гусятинському повіті, недалеко від Копичинець і Стрийовка^{CIX} теж в Галичині, коло Збаража^{CX}.

До Зіньківа (місто над р(і)ч(кою) Ушицею, в 60 км від Камянця), причислено в грамоті 1404 р. Гримячка, Борсуків, Мезяків, Скваржинці, Нижній Мукарів і Багатого Януса дворище.

Гримячка – тепер с. Гримячка^{CXI} в 4 км від Зінькова на Північ. Борсуків – це могло би бути село Борсуківці, але це село далеко від Зінькова (на 40 км на Південь); в грамоті 1431 р. замість Борсукова стоїть *Vuzikowce*, а в грамоті 1440 р. *Bessukowicze*, в грамоті 1436 р. *Vuzikowcze*. Це певне с. Божиківці^{CXII} (на 20 км від Зінькова на Схід)⁹⁵.

Мезяків в грамоті 1404 р. зараховано до Смотрицької округи, але в грамоті 1431 р. Мезяків показано в Вінницькій окрузі (*in Winicensi districtus*), значить це тепер містечко Мізяків^{CXIII} на Вінниччині при зливі р(і)ч(ки) Згари з Бугом, поселення віддалено далеко від центрального міста цієї волости.

Скваржинці – тепер нема села з такою назвою в околицях близьких чи далеких м. Зінькова. М. Грушевський каже, що [на] місцеположення цього села вказує ліс (*Skwarn*), коло села Сіняківці в грамоті Витовта 1414–1422 р.⁹⁶

На підставі текста грамот 1404 р. (*Skwarzicze et alias Nisny Mukarow*) и 1440 р. (*Sguarnicze et alias Nyszni Mukarow*), можна думати, що Скваржинці інакше називалися Нижній Мукарів. Останнє село це є Мукарів Польний, що лежить над р(і)ч(кою) Студеницею, нижче другого Мукарова Татарського (тепер с. Татариски), і називається іноді Нижнім Му-

⁹⁵ [Грушевський], Бар(ське) Стар(оство), 52.

⁹⁶ Ар(хів) Ю(го)-З(ападной) Р(оссии), VIII, I, ст. 2; 5, пр. [?].

каревом. На Схід від цього Польного чи Нижнього Мукарова^{CXIV}, в 5 км міститься с. Сіняківці^{CXV} і тут десь був ліс Скварн.

Що то за дворище Богатого Януса – невідомо.

Про Мізяків. Між селами, даними в 1404 р. Шафранцю є ще Чес, або Чешки (в грамоті 1440 р. Czesschi) Лятичівської округи – це тепер с. Чехи Старосинявського району^{CXVI} – також поселення значно віддалене від центральних міст наданих Шафранцю – Сатанова и Зінькова.

Сатанівська и Зінківська волості належали до Одровонжів звиш сотні літ, потім перейшли до нащадків того роду Сенявських, до половини XVIII ст.

В головних центрах тих волостів Сатанові й Зінкові були побудовані оборонні замки, що відігравали значну роль в боротьбі з Татарами, що нападали та нищили Поділля на протязі XV – XVII ст.⁹⁷.

1405 р. Ягайло дав Іоану Рутальгу и Лаврентію Шульці села Боришківці^{CXVII}, Княже^{CXVIII} и Кульчіївці^{CXIX}, з умовою служити Кам'янецькому замку.

В судовій справі про землі власники Боришковець писалися на це надання Ягайла 1405 р., яке надання підтверджено було королем Яном Альбрехтом^{CXX}, Александром^{CXXI} и Жигимонтом^{98 CXXII}.

Ці три села иснують и тепер в 10-15 км від Кам'янця на Схід, при чому село Княже іменується офіційно Княжпіль, але народ називає його Княже.

⁹⁷ Про Сатанівський і Зінківський замки див: Е. Січинський. Оборонні Замки Західного Поділля XIV – XVII ст., Київ 1928, ст. 42–87 (З записок іст(орико)-Філол(огічного) відділу Укр(аїнської) Ак(адемії) Наук, т. XVII, К(иїв), 1928).

⁹⁸ Січинській, Исторические сведения о приходах Камен(ецкого) у(езда), К(аменц)-П(одольский), 1895, ст. 119; Діло о границях г. Каменца, було колись в Арх(іві) Кам(’янецького) Управл(іння).

1406 р. в Каліші Ягайло дав Томку з Коморників, за його вірну службу с. Сокіл^{СХХІІІ} над Дністром⁹⁹. Існує й тепер в 20 км. від Кам'янця. Умови надання були такі, як і при інших тогочасних наданнях Ягайла: жити персонально на Поділлю, в походи посилати 1 копійщика и 2 стрільців, а треба захищати країну, то являтися зо всіма своїми людьми, а також виповняти всі служби и давати податки, так, як це було раніш.

1407 р. 1/III – в Кракові дано королівському слугі Хотьку за його вірну службу село Ярмолинці на р(і)ч(ці) Верхушиці в Смотрицькій волості з околицями, з різними вжитками (між іншим з лісом Гачища); з правом брати мито з тих, що будуть проїзжати через той маєток, по 1 грошику від возів, що їдуть на торг, а від купецьких возів по 2 грошики, з обов'язком служити “копієм і двома стрільцями”. Грамота ця писана на пергаменті руською мовою, підтверджена була королем Жигимонтом Августом 1558 р.¹⁰⁰

Цього Хотька польські геральдики називають Кроачом, виводили його з пануючого роду Кроації чи Хорватії, але це певне був “туболец” українського походження, бо потом Хотьки були православні й мали українські імена, як мужчини так і жінчини, але потім, коли оці місцеві люди зробилися панами, то стали стидатися свого туземного походження, а прислужні геральдики, що часто виводили походження польських панів, чуть не від римських богів, по-

⁹⁹ Zr(ódla) do dz(ieów) Pol(skich), I, 157. Подлинна грамота була в збірці А. Пршездецького.

¹⁰⁰ Арх(ів) Ю(го) З(ападной) Россії ч.VIII, т. I, ст. 3–4, №11. Тут надруковані грамоти 1588 [р.], підтверджуючи грамоту Ягайла в польсько-латинській транскрипції. Дата надрукованого документа має пропуск (1007 р.), вона встановлена видавцем М. Грушевським на підставі історичних умов та по вказівкам Нісецького “Korona Polska” II, ed. 1738 г. Lwów.

старалися и руську шляхту виводити, не з чорної туземної кости, а з білої, іноземної¹⁰¹.

Одержана Хотьком від Ягайла земля була значним куснем. Потім тут засновано було до 10 сел (обшир до 20 000 дес.). Потомки Хотька згодом, в XV ст. поділилися на два роди, що від головних маєтків носили прізвиська Ярмолинських і Сутківських. Останній рід мав своєю резиденцією с. Сутківці^{CXXIV}, в 10 км від Ярмолинець.

Як і в Ярмолинцях так і в Сутківцях були замки, рештки яких і тепер ще можна бачити в тих поселеннях¹⁰².(.)

Ярмолинські та Сутківські володіли цими маєтками майже літ 300. Це були місцеві діячі середнього достатку, але часом ріднилися з магнатськими родами Поділля і Волині.

1407 р. 1/III., одночасно з наданням Ярмолинець було дано Ягайлом в Кракові “слузі” Ісаку село Тесоловці над р. Смотричем, зі всіма вжитками, з ріками, водами, лісами, дубровами, пасіками, селами, сіножатями. Тепер це село Киселівка^{CXXV} коло Армян, (в 15 км. від Кам’янець на Північ).

В грамоті, якою село було дано пану, говоритьсь про такі умови надання: служити “з дровом и двома стрільцями”, а коли буде треба для оборони краю, то повинен ставитися зо всіма людьми, а також через брак людей на Поділля, повинен жити в тій свої дідині, і давати данину зо всіма людьми, так, як дають всі земляне.

Грамота була видана на руській мові. Коло 1539 р. була подана до Кам’янецького земського суду й там в польській транскрипції вписана в судову постанову (*privilegium rutenico udyomathe skriptum et coram iudicio lectum et in fran-*

¹⁰¹ Грушевський, Бар(ське) стар(оство), 210.

¹⁰² Е. Сіцінський, Обор(онні) замки Зах(іднього) Поділля XIV – XVII ст., К., 1928, ст. 76–85.

sumptum polonicum redactum). По випису з акт(ової) Книги (К(кїївського) Ц(ентрального) Арх(іву)) видав грамоту Каз(имир) Пулавський. Видавець робить здогад, що Ісак, якому дано Тесоловці, це був Армянин і він заснував сусідні з Тесоловцями села Армяне Великі [і] Малі, що лежать нижче Кисілівки над Смотричем. Ісак Армянин заснував також село Ісаківці^{СХХVІ}, що лежать верх устя Збруча¹⁰³.

1407р. 12/Х. Ягаїло дав Богуславу інакше Яранту із Стихова села Купин і Чорноводу – в Кам'янецькому повіті. Тексту цього привілею нема, але в 1597 р. Петр Пясецький представив до Кам'янецького земельного суду пергаментову грамоту Владислава Ягаїла, короля Польського на ті макетки – Купин і Черноводи, що й записано в актову книгу того суду¹⁰⁴. Купин^{СХХVІІ}, тепер містечко над р. Смотричем, в 50 км. від Кам'янця, має поселян коло 3000, центральній рубіж півночі Кам'яниччини. Черновода – тепер село Чорноводи^{СХХVІІІ} Городокського р(айону) на Півдні Проскурівщини^{СХХІХ}. Але ці два поселення, дані разом Богуславу з Стихова, близько одне від другого, на 6 км^{СХХХ}.

1408 р. 21/ІІІ – Станіслав з Ходча, воєвода руський і головний староста Подільський і Галицький, записує в Кам'янці іменем короля шл(яхтичу) Зінку Корачу пустош – Княжу Луку з (Sarepta Knyaza) – для відновлення села на новому корені, зо всіма віритками, з лісом Стріов Ріг, з Коликовими лісками, з уроч(ищем) Греліна (cum sarepta Grelina). На цьому маєтку записано було 20 кіп монети і рахуби, що вживалися в Кам'янці. Цей привілей, на латинській мові,

¹⁰³ Kaz(ymyr) Pułaski, Szkice i poszukiwania historyczne, Serya trzecią, Kraków 1906, ст. 124–125.

¹⁰⁴ Молчановський, 266; Pulaski, 122.

був підтверджений королем Сигізмундом I в 1510 р. шл(ях-тичу) Лазарю Корачевському¹⁰⁵. Станіслав з Ходча був ст(а)р(остою) Под(ільським) і Гал(ицьким) 1467 – 1472 рр.^{сxxxі}.

1410 р. Ягайло дав Фредрові з Плешовець, за його мужність в бою з хрестоносцями, села Фридрівці^{сxxxii}, Суржу^{сxxxiii} при потоку, [що] називали “На криницях” и Кадиївці^{сxxxiv} на р. Жванці зо всіма ужитками, з обов’язком являтися в походи з одним копійщиком и з двома стрільцями (cum una hasla et duobus balistrariis) при своїх коштах¹⁰⁶.

Ці три села містяться недалеко від Кам’янця в 8–10 км, на Північний Захід. Фредрівці – це було село засноване певне Фредром, раніш видачі Ягайлом привілею.

Того же 1410 р. 26 березня Ягайло дав Грицьку Кердеевичу села Кормильче й Ходиківці в Кам’янецькому повіті з умовою персонально жити на Поділля й служити в походах з двома копійщиками й шістьма стрільцями. Привілей цей був поданий в 1593 р. до Кам’янецького земського суду в справі між Кам’янецькими міщанами та Анною й Катериною Гіньківнами з Оринина. Привілей по випису з тої справи и виданий М. Грушевським¹⁰⁷.

Про Кормильче ми вже говорили, коли це село було дано тим же Ягайлом Кам’янецькому війту Георгію в 1402 р.

Село Ходиківці, під Жванцем, на початку XVIII ст. перейшло, як власність, до Лянцкоронських і вони перейменували те село в Лянцкорунь и виклопотали потім йому права містечка; віддалено воно від Кам’янця на 21 км.

¹⁰⁵ Див. Бар(ське) Ст(ароство), ст. 34.

¹⁰⁶ Zr(ódła) do dz(ieów) pol(skich), I, 159: грамота на латинській мові надрукована з оригіналу, що був у збірці А. Пршездзецкого

¹⁰⁷ М. Грушевський, Матеріяли, ст. 16–17; Pulaski, III, 123.

Того же 1410 року, 30 березня в Медиці Ягайло видав грамоту Сенку Волосову брату на володіння дідину Лядаву зо всіма ужитками “на векь векомь” з умовою сидіти на тій дідині и служити одним коп’єм и двома стрільцями. Грамота на це була видана на руській мові, була підтверджена королями Сигізмундом III-м 15 травня 1589 [р.] та Станіславом Августом 5 липня 1780 [р.].

В грамоті останнього короля сказано, що привілей Ягайла писаний по руськи “ми дозволяєм виписати польськими буквами”.

Грамоту 1780 р., по виписці з Коронної Метрики видав Владислав Побуг-Гурський в своєму геогр(афічно)-іст(оричному) описі Могилів(ського) пов(іту). Виписка грамоти Ягайла так, як вже надрукована в Гурського¹⁰⁸.

Село Лядава над Дністром було дано раніш, в 1388 р., князями Константином и Федором Коріятовичами Немирі разом з Бакотою і іншими маєтками (про це вже була мова); через що Лядава вийшла із складу тих маєтків – невідомо¹⁰⁹.

Такі були земельні надання Ягайла за часи володіння Зах(ідним) Поділлям в 1402-1411 рр.

Скажемо про умови тих надань.

З перечня вищезазначених надань Ягайла видно, що він розпоряджався землями тільки Західного Поділля, головним чином Кам’янецьчини, але був випадок, що король даючи польському магнату Шафранцу землі Західного Поділля гуртом прирахував і села, що були далеко на північному Сході (село Чехи на Летичівщині та село Мізяків на Вінниччині).

¹⁰⁸ Переклад в Под(ольских) Е(пархиальных) Вед(омостях), 1887, №36.

¹⁰⁹ В іст(оричних) Под(ільських) документ(ах) виступає ще інша місцевість з наім(енуванням) Лядава, це таке село Буцні. Про це див. про надання Витовта.

В кожній майже Ягайловій грамоті говориться про недостачу людей по Поділля, через що обов'язуються ті особи, що одержують землі, жити персонально на Поділля. Це треба розуміти не так, що на Зах(ідному) Поділля було дуже мало населення, бо даються не пустопорожні землі, а села, де може й було небагато населення, але все ж це були села, не так, як в наданнях трохи пізнішого часу на землі дальні, на Сході Поділля, де давалися пустопорожні землі (“пустині”, “пустоші”), де треба було засновувати поселення на “сировому корню”.

Значить недостачу людей на Зах(ідному) Поділля, defectus cominum, на що жалується король і в чому деяки історики бачать запусвітіння руських земель перед польською колонізацією, – треба розуміти, як defectus nobelium, defectus polonogum як каже історик М. Грушевський^{109a}.

Села чи землі давалися Ягайлом з умовою, що одержавши їх, повинні брати участь в походах, давати певну кількість озброєних людей, а в часи небезпеки країни – являтися самому землевласнику зо всіма людьми. Це вимагали обставини тодішнього життя на окраїні тих земель.

Озброєння, як видно з грамот, було – або сулицею – коп'єм (hasta, lancea) и луками (стрільці – saggitarii, balistrarii).

Грамоти видавалися то на латинській мові, то на русько-українській; цю ріжницю можна пояснити так, що полякам видавалися грамоти на латинській мові[, а] місцевим людям – службовцям видавалися на їхній мові, але таких було небагато.

Хотько одержав грамоту на Ярмолинці, Ісак одержав на с. Тесоловці, Сенко Волосов брат – на Лядаву.

Про Хотька можна з певністю сказати, що це був місцевий службовець українського походження, від якого пішли дві галузі подільської шляхти – Ярмолинські і Сутківські.

^{109a} [М. Грушевський] Бар(ське) Ст(ароство), 60.

Відносно Ісака, що одержав грамоту на Тесоловці, в околицях Кам'янця, треба думати, що це був місцевий королівський службовець, українець, а не вірменин, як догадується К. Пуласький, на підставі імені того службовця. Бо чого би йому Ягайло видав грамоту на русько-українській мові. Догодка Пулавського, що Ісак заснував два сусідні з Тесоловцями села Армяне Великі і Малі ґсновується тільки на тому, що пізніше ті села склали “домініальну цілість”. Той же історик каже, що від того Ісака пішов рід подільської шляхти – Баговські (від села Баговиця, що лежить над р (і)ч(кою) того же імени, недалеко від устя тої річки).

Баговські в XV ст. мали кілька маєтків, одному з Баговських Григорію Витовт в 1420 р. записав 100 грив(ень) на селах Малиничі і Свиняче. Рід Баговських, як каже Пуласький, “невідомого нам походження”. Але імена різних членів того роду показують на українське походження: Дам'ян чи Домашко, Григор, Афія – Офка, Віхна^{109b}.

Сенко Волосів брат, якому було дано русько-українську грамоту на с. Лядаву – теж певне був місцевого походження і може він був братом того Волоса, що одержав від Витовта в 1430 р. селище Волоська і, дворище на р. Калюсі – Песеч і Кам'яну Кучу в Бакотській окрузі (про це див нижче) . Про родовід Сенка відомо тільки, що в 1589 р. з'явився нащадок Сенка землянин Брацлавського повіту Марко Сенкевич-Волосович і виклопотав у короля Жигимонта III підтвердження грамоти Ягайла на Лятаву, але здається самого маєтку не одержав, бо воно було в руках Могилів[-]Язловецьких^{109c}.

За виключенням оцих надань місцевим людям, всі інші надання короля Ягайла, як було зауважено, одержали поляки.

^{109b} Pulaski, III, 128-129.

^{109c} Pobog-Gorski, Powiat Mogylowski, ст. 173.

Це була перша значна гуртова колонізац(ія) Поділля поляками. [...] землевласниками. З того часу на Поділля почався такий уклад суспільства, відносно землеволодіння и земле обробки, який тривав тут п'ятсот літ і тільки тепер революцією знесено цю вікову неправду.

Во всякому разі часи володіння Ягайлом Західнім Поділлям можна назвати часами польської колонізації; так називали ті часи польські історики.

Але, хоч Ягайло й інтенсивно роздавав землі на Зах(ідньому) Поділля, але не дуже дбав про забезпечення цієї країни від нападів Татар. Правда Східне Поділля, Побожже, що тягнуло до Литви, також було в небезпеці воно же було під захистом Витовта, але в ті часи, після нещасного бою при Ворсклі, і Витовт не мав сили, щоби рішуче доводити одсіч Татарам, однак є існуючі звістки, що в ті часи певне Ягайло володів Західним Поділлям, Татари не раз ступали на Подільську землю¹¹⁰.

Продовжимо дану історію Поділля – переходом цієї землі до верх(овної) влади.

Коли Поділля перейшло до Ягайла з 1402 року, Витовт не мирився з таким відізванням Поділля від великого князівства Литовського і став добиватися повернення тої землі, але деякий час він не мав сили, після нещасного бою при Ворсклі (1399 р.).

Поділля зоставалося в руках Ягайла деякий час. Ягайло, забеспокоєний намірами Витовта, відносно Поділля, відновив зносини з бувшим подільським князем Федором Коріятовичем, якого Витовт вигнав був з Поділля в 1393 р. Ягайло певне хотів висунути цього подільського князя Коріятовича, як претендента на Поділля, але ця справа в історії не в'ячена. Є тільки звістки в історичних документах, що Федір

¹¹⁰ Молчановський, 289.

Коріятович в своїй грамоті 1403 р. прощає полякам якусь “образу арестування” (offensum arrestationis) й після цього, в другій грамоті дає присягу на вірність польському королю. Але з цього нічого не вийшло. Во всякому разі нічого більше невідомо в цій справі про Федора Коріятовича¹¹¹.

Так чи інакше, але Витовт, коли оправився після Ворскловського розгрому став більш рішуче добиватися, щоби Поділля було повернено до Литви та віддано йому.

[3.5.] Поділля повертається до Витовта 1411 р.

По Грюнвальдському бою (1410 р.), де з'єднані литовсько-польські сили розбили на голову німецьких рицарів, значення Витовта збільшилося й в 1411 р. Ягайло мусів погодитися з домаганнями Витовта й передав йому Поділля і з того часу ця земля залишалася під його владою до самої смерті його, себ-то до 1430 р.

В його володінню було, як Західне Поділля з тими містами, якими володів колись Спитко Мельштинський, так і Східне Поділля з містами Межибожем, Божьким і Вінницею¹¹².

Поділлям управляли Витовтові старости. В Кам'янці сиділи Витовтові старости, яко княжі намісники.

Русько-литовський літопис перераховує таких старост: “на подільських городах Витовт посадив свого старосту Грановського, потім дав Поділля Петрові Монткирдовичу, а потім панові Гідигольду, а коли сему Гідигольду було дано Смоленськ, то на Поділлі Витовт посадив Довгирда, який “старостив” на тих Подільських городах до смерті князя Витовта¹¹³.

¹¹¹ Молчановський, 268.

¹¹² Грушевський, IV-й, 178; Codex Vitoldi, r.402; Длугош, IV, 136.

¹¹³ П(олное) С(обрание) Р(усских) Л(етописей), XVII, 84, 101, 172, 280, 329, 455.

